

## Zientziak

«Ba-da gure aldizkari ontan filosofia ta teologirik; ta ekonomia, mediku-jakintza, lege-jakintza, ta gai-ñerakoak?

Jakintza DENA bear du euskerak, biziko bada. Atozte guziok, jakintza au osatzera... (11, 1960, 4).

«Prakadunei» egiten zaien desafio honetan nabari daitekeenez, gaien *edozein*-tasuna azpimarratzen du behin berriro zuzendaritzak, bere «ateak zabalik» jartzean. Edozein gai euskaraz erabili ahal izateko saialekutzat aurkezten du *Jakin*-ek bere burua, euskaraz ematearena ez beste mugarik aipatu gabe. Zer da, orduan, «jakintza» hori, nola muga daiteke? Aldizkariak berak ez du zehaztu izan. Zehazgabetasun berarekin begiratuko dioguk ere, jorratu izan diren arloak bait dira hemen interesgarri, ez idazlan bat noraino den «zientifiko» erabakitzea, ez eta haren eduki-ekarriak balioztatzea ere.

Gauza bera esan daiteke idazlanak multzokatzeko erabili dugun erizpidez: komentziozko sailkapen posibleetako bati jarraituz, lau arlo nagusi bereizi ditugu (giza zientziak, natur zientziak, zientzia aplikatuak eta zientzia politiko-sozialak) eta horien inguruan bildu *Jakin*-en argitara diren zientzi artikuluak, bescetan jasotako teologi-filosofiak, literatur kritika etab. bazter utzirik.

## 1. Giza zientziak

1.1. Hasieratik beretik ekin zitzaion Psikologia-Pedagogia dei genezakeen «yakintz-sorosa» lantzeari. Helburu jakinetara norabidaturiko bi artikulu aipa daitezke diogunaren lekuko: I. Bereziartuaren «Mingabeko erditza» (1, 34-38) eta I. Etxebesteren «Psikoanalysis ta arimarekiko jarduna» (2, 26-36): batak zein besteak zientzi oinarrien gainean («psiko-profilaktiko araubidea» eta psikoanalisi-psikopatologia) eraiki nahi dituzte ondorio etiko-pastoralak, asmoa arazoaren «mamia euskeraz adieraztea» izan badaiteke ere (1, 34).

Lanketa beregainagoa izango dute tipologia-karakterologiek, batetik, eta psikologia ebolutiboak, bestetik: autore, joera, eta sailkapen desberdinen azalpena eskaintzen dute Norbait-ek («Izakerak», 1, 48-58), X. Ayestaranek («Tipolojiaren joera-arazoak», 6, 79-83) eta D. Bastarririk («Karakterologiaren burubideak», 13, 47-53 eta 14, 75-77). Hiru zenbakitan zehar emango du A. Esnaolak «A. Gemelli'ri jarraituz» (8, 48) moldatu duen giza eboluzioaren azalpena («Arimiztia azkorraroan», 4, 40-47, «Bitzaren agerpenak», 8, 48-55 eta 9, 64-74).

1.2. Giza nortasunaren bilakabide hau, gerora, eremu mugatuago bati lotuko zaio *Jakin*-en orrialdeetan: elebitasunari, alegia. Hainbat ikuspuntu eta planteamenduren eskutik aztertu izan da linguistika aplikatuaren esparru hau: seinalagarrienak, ondokotara bil daitezke: psikolinguistikazko artikulu teorikoen artean, aipatzekoak dira *Gure Ikastola* monografiako lan hauek: C. Esteva-ren «Hizkuntzabitasuna kultur antropologiaren arazo» (*Jakin Sorta* 6, 93-111), Siguan-Adurizen «Hizkuntzabitasuna, gizartea, pertsona» (*ibid.* 113-121), S. Ayestaranen «Hizkuntzabitasuna eta giza-nortasunaren baterakuntza» (*ibid.* 127-137).

Hizkuntzaren ikas- eta irakaskuntzen gora-behera praktikoa- goak dituzte begi-aurrean M. Pla («Hizkuntzabidun eskola» *ibid.* 123-126), M. Lasa («Euskal Herriko irakaskuntza elebiduna antolatzeke oinarrizko ideia batzu», 7, 1978, 47-60), eta *Elebitasunaren auxia ikastoletan* zenbaki monografikoaren egileek (19/20), azken zenbaki bikoitz hau «arazoaren lehen hurbilketatzat» (3 or.) aurkezten bada ere. Zenbaki horretan ikus daitezkeen «zenbait alderdi pedagogiko, linguistiko, psikologiko, soziologiko» (*ibid.*) horien bide beretik doaz euskalduntze-alfabetatzea- ren eta normalizazioaren egoeraz eta eginkizunez diharduten M. Zalbideren «Euskararen irakaskuntza Gipuzkoan» (2, 1977, 126-

134), P. M. Legarretaren «Alfabetatze Euskalduntze Mugimenduaren orainaz... eta geroaz» (4, 1977, 102-108), D. Heguy eta M. Ithurbideren «Euskararen irakaskuntza [Ipar Euskal Herrian, alegia]» (10, 1979, 27-33), K. Mendia eta J.J. Urangaren «Arabako Alfabetatze-Euskalduntze Koordinakundea» (17/18, 1981, 105-117) eta M. Aizpuruaren «Zientzi euskara» (3, 1977, 88-97).

Hizkuntzaren eta gizartearen arteko erlazioek izan duten traeraren lekuko, berriz, gutiengoen hizkuntz jokabideez ari diren azterketok aurki ditzakegu: J. Azurmendiren «Irlanderaren paraderoa» (1, 1977, 100-116), J. Intxaustiren «Abertzaletasun katalana eta hizkuntza» (7, 1978, 5-46) eta «Linguistika eta Herri-gintza Katalunian» (10, 1979, 83-92).

Hizkuntz azterketei buruzko idazlanean mintzo bait gara, diogun bidenabar, linguistika orokorrak ere idatzi izan dela *Jakin*-en orrialdeetan: L. Mitxelenak azken aldietako «berritasunak» aipatzen zituen (ik. 29, 7-14), Igara-Txillardegik estrukturalismoaren azalpena eskaintzen (*ibid.* 15-29) eta P. Salaburuk linguistika sortzaile-bihurtzailearena (ik. 19/20, 1981, 191-207).

1.3. Giza zientzien alor honetan, azkenik, euskal historia eta geografia landu dituzten artikulu urriak aipa daitezke. Prehistoriaz eta Etnologiak mintzo dira Joxemiel Barandiaranen «Euskal Etnia eta Jatorria» (*Jakin Sorta* 9, 67-86) eta jaun beraren hitzaldiak laburtzen dituen F. Mendizabalen «Euskalerriko aintzin-kultur ondarrak» (3, 89-96). Zuzenbidezko azterketa historikoez landa *Jakin*-en eskaini izan den monografia historikoaren bat edo beste bereiztekotan, hona hiru: J. A. Aranaren «Bizkaiko urien sortzea» (22, 6-21), J. Intxaustiren «Euskal Ola zaharrak» (*Jakin Sorta* 9, 309-339) eta J. M. Jimeno Jurioren «Historia laburra [Nafarroarena]» (6, 1978, 32-45). Hautaketa-buruhauste handirik gabe seinaltatzekoa da, bestalde, J. L. Lizundiak burururiko Euskal Herriaren deskribapen geografikoa: «Euskal Lurra» (*Jakin Sorta* 9, 11-63).

## 2. Natur Zientziak

Teologia eta Filosofia ez beste giza zientziak gero eta ugarituz eta zabalgotuz joan diren bezala, epe aski mugatuan erabili izan dira natur zientzietako gaiak *Jakin*-en. Honen arrazoia, besteak beste, talde eta ekintza espreski zientifikoen sorreran aurkitu behar da: gogora, adibidez, *Elhuyar*, hiztegi bereziak, UZEI.

2.1. Zientzion artean, *fisika* izan daiteke lehenik seinalatu beharrekoa: I. Iturrioren «Atomuaren etxe barnea» (16, 11-15) eta J. Otamendiren «Legeak Pisika Jakintzan» (17, 87-89) bezalako dibulgaziozko artikuluen ondoan, metodologiaren eta traetaeraren aldetik beste maila batetan mugitzen diren hiru lan argitaratuko ditu Osiranzuk: «Fisikaz eta...» (18, 78-82), «Noiz? Nun?» (19, 58-63: relatibismoaren ondorioez) eta «Argiaz zerbait» (20, 47-50).

2.2. Azalpen zientifiko zehatz eta autonomoen ikuspegitik adina, zenbait daturi darizkion ondorio filosofiko-antropologikoenetik begiratu zaiela dirudi biologiako arazoei; arlo honetako saiakera ia denak, bestalde, X. Kintanak landu ditu: honek ADNaz, Gulgiren Aparatuaz eta «garaunaren iharduketaz» eskainitako albiste laburrak (ik. 29, 54-56; 30, 51-52) eta idazle beraren «Biologizko miraria: zelularen erdibitzea» (34, 72-77) ez beste idazlanak, eboluzioarekin zerikusian daude planteatuak: I.M. Zubizarretaren «Zelula, bizitzak lenen laztandu duana?» (22, 83-86) eta X. Kintanaren «Bizitzaren hasikera» (24, 27-35), «Aldakuntzaren agerpena» (25, 53-59), «Jainkoa eta materia. Teilhard de Chardin» (26, 39-48), «Aldakuntzaren abarren kide-tasuna» (27-28, 45-50).

Eboluzioaren auzia lehenago ere azaldua zen *Jakin*-en, beste ikusaldetatik azaldua, ordea: monogenismo-poligenismoak, adibidez, Bibliaren eta Elizaren irakatsi eta erabakien arabera argitzen saiatua zen Errupioño anaia (ik. «Gizonaren jatorria ta Eleiza», 14, 25-29 eta 17, 44-47); P. Mendizabalek, berriz, parez pare ematen zituen Genesia eta Geologia («azken azkeneko teoriak», alegia), bion arteko adostasuna frogatu nahirik (ik. «Mundua nola sortu zan», 8, 73-84).

### 3. Zientzia aplikatuak

Teknologi munduaren erabateko ausentziaz landa, osasunaren, medikuntzaren, ekologiaren lekutxoak dateke arlo honetan azpimarratzekoena. Esan beharra dago, gainera, azken epean izan dutela oihartzunik arazo hauek *Jakin*-en.

Lehenagokoetan zerbait aipatu behar, eta erradioaktibitateak osasunean (geneetan) duen eraginaz mintzo den Bengoetxearen «Ela-indarrak giza-etorkiari kalte?» (4, 52-57) aipa daiteke.

Azken denboretakoen artean, ekologiari (5, 1978) eta medi-

kuntzari (12, 1978) eskainitako monografiak arlo honetan ere seinatzekoak dira, planteamendu sozio-politikoak ez bait du agortzen horien ekarria.

#### 4. Zientzia politiko-sozialak

4.1. Hasi-berritako hitzaldi-artikulu bat (L. Dorronsororen «Ekonomiak elkarre-mota salletan duan eragiña», 3, 62-70) bereiziz gero, 1970.a arte itxaron beharko da *ekonomiazko lanik* aurkitzeko. Herrialde bati (Ipar Euskal Herriari, alegia: *Jakin Sorta 1*, 1970) eskainitako lehen zenbakitik hasita, ostera, oinarritzko lekua izango du ekonomiak gisa horretako monografiatan, literatura, kultura, politika eta besteren alboan (ik. 1, 1970, 67-86 eta 87-97; 6, 1978, 55-67 eta 68-74; 9, 1979, 49-63 eta 64-84; 10, 1979, 6-9; 17/18, 1981, 36-49 eta 50-61).

Aipatu monografiatan aurki daitezkeen sektoreen azterketen ondoan, J. Intxaustiren «Euskal Ola zaharrak» (*Jakin Sorta 9*, 309-339) eta kooperatibei —hemengoei eta kanpokoei— buruzko zenbaki osoa aipa daitezke (*Jakin Sorta 7*).

Azalpen konkretuotatik teoriarantz joz, bi idazlan nabarmenduko ditugu: ekonomia bere luze-zabalean eta sektoreen arteko erlaziotan arakatzeko tresna eskaintzen duen J.A. Mendikutereren «Azken eskariak eta gehigarri balioaren hazketak» (5, 1978, 85-97) eta «ekonomia aztertzeke eta ulertzeke... oinarri berri batzu proposatzen» dituen J. Garateren «Langabezia eta ekonomia berria» (16, 1980, 6-22).

4.2. Kultur lan orotan bezala, *politika* batek sostengatzen du *Jakin*-en ekintza osoa. Besterik da, ordea, oinarri-formulazio esplizitua; are gehiago, une-inguruak ahanzten ez badira: Orixearen harako «ontan irauin dezan» haren aipamenak nahiz haren antzeke profesioak baino gehiago, deus gutxi aurkituko da, horregatik, luzaroan.

Lerro-arteko eta zeharbidezko idarokizunetatik analisi zehatzagoetara etorritik, euskal politikaren berri emateko bi modutako lanak aipa ditzakegu: ikuspegi historiko-juridikoz aztertu diren Foruen historia (ik. J. Eizagirre-Garaikoaren «Euskal Lege Zaharra», (*Jakin Sorta 9*, 115-145) eta Autonomi Estatutuari eskaini zenbaki monografikoa (3, 1977). Bide beretsutik eman du J. A. Arana Martijak euskal udalen berri («Udalak eta Autonomia», 7, 1978, 61-82).

Halako batetan, alderdi politikoak eta hauteskundeak ere iritsi ziren hegoaldera, eta beren oihartzuna izan dute *Jakin*-en: gogora ditzagun herrialdeetako botu-azterketak (Nafarroakoa: 6, 1978, 88-99; Ipar Euskal Herrikoa: 9, 1979, 27-48; Arabakoa: 17/18, 1981, 128-141) eta, batez ere, «metodo aintzinatu baten» eskutik azaldu den «Euskal Herriko botua» (11, 1979, 5-42).

Azterketa xehatu hauen ondoan, euskal politikaren analisi «politikoak» ere landu dira; besteren artean, hauek aurki ditza-kegu: J.A. Otaegiren «PNV eta euskal indarren batasuna» (1, 1977, 117-122) eta «Euskadiren kontzeptua galdu zaigu» (16, 1980, 91-96).

Gure arazoak eremu zabalagoen argitan aurkezteko ahale-ginen lekuko, elebitasunaren nazioarteko legeztapena daukagu: ik. J. Urrutiaren «Hizkuntzabitasuna Legedi positibuetan» (*Jakin Sorta* 6, 139-160). Nazioarteko politikaz egin diren azalpen labur eta unean unekoak ahortzi gabe ere, gutiengo edo nazio ukatuen berri emanez osaturiko bi zenbaki monografiko seinalatu behar dira hemen (Europakoak: 2, 1977 eta Soviet-Batasunekoak: 13, 1980).

4.3. *Unean uneko iruzkinak* ez dira, noski, nazioarteko politi-kara mugatu; ez eta politika instituzionalaren berri ematera ere. Esaterako, arazo politiko-sozialak, zuzenean erabiliak nahiz ez, gero eta maizago agertuko dira, eta perspektibaz aldatuz joango. Gizabanakoa dute batez ere kontutan lehen aldietako X.X.k («Gipuzkoan barrena...», 1, 1956, 67-75), P. Aranzadik («Problema aundi bat: Bizitza», 10, 1959, 39-48) edo Iñaki Behen-goak («Automazioaren bentajak», 18 1965, 52-56), langileen irabaziez eta «bizitz-galestitasuna»z, etxebizitzaren mugez, eta lanaren banaketaz dihardutenean. Gerora, berriz, nabarmenago-tuz joango da arazoon —eta aldizkariaren beraren— erreferentzi mundua: Euskal Herriaren etniazko eta bizinahizko ikuspegia sumaerazagoa bihurtuko da gaien hautapenean eta trataeran. Ez dago hemen horiek banan bana izendatzen hasterik. Aski da, diogunaren frogatarako, *Nota laburrak* eta *Orain eta Hemen* sail-etako oharrak ikustea, biolentzia dela, prentsa dela, presoak di-rela, hirigintza dela ari direnean.

Aldizkariaren bizitzan ageri diren bilakaerekin batera, ohar bat, zientzien alorraren aurkezpena bukatzeko: berritasunak, inon bilatzekotan, ez direla gaien edo edukinen originaltasunean

bilatu behar; eta bai gaiok euskaraz erabiltzearenean. Horren kontzientiza argia dute artikulugileek eta behin eta berriro agertuko ere dute, hiztegi-faltak sortu dizkien buruhausteekin loturik askotan. Hala Osiranzuk: «Fisikako gaiak euskeraz erabiltean, egungo jakintzari ta teknikari dagozkien itzak nola eman erabaki bearrean arkitzen dut, alabearrez, nere burua» (18, 78). Hala Mitxelenak ere: «Erabili asmo dudan sailla ez da maizegi jorratua izan euskeraz («Txillardegia» dugu, nik dakidanez, linguistika «berriaz» gure izkuntzan mintzatu den idazle bakarra), eta noraezekoa dut itzen aukeramena neure gain artzea» (29, 8).